

Hər bir xalq dünyada tanıdan onun elmi, mədəniyyəti və milli dəyərləridir. Bir deyim də var: o xalq böyükdür ki, yetirdiyi şəxsiyyətləri, görkəmli elm xadimləri, ziyalıları ilə tanınır. Müasir dövrümüzdə də həyatımızın sürətlə dəyişdiyi reallıqda cəmiyyətdəki çəkisi və bütövlükdə elmin səviyyəsi həmin toplumun dünyadakı yerini müəyyən edən mühüm amillərdən birinə çevrilmişdir.

Hüquq elmləri doktoru elmi dərəcəsi almış ilk azərbaycanlı qadın, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, Əməkdar hüquqşünas, professor Məsumə Məlikova haqqında yazarkən, müxtəlif materialları oxuyarkən həmişə bir fikir bu dəyərli insanın xarakterinə aydınlıq gətirir: o inanırdı ki, düzgünlüyə, haqqa-ədalətə tapınanların nəsibi sonsuz rəğbət və sevgidir. Özünə münasibətdə də hər yerdə bunu görürdü. Məsumə xanım hüquqşünas, müəllim, alim ömrü yaşamağın məsuliyyəti ilə çalışırdı. Qazandığı uğurlar, fəxri adlar onun uzun illik gərgin zəhmətinin, elmi araşdırmalarının bəhrəsi idi. Və bir də heç zaman işlərinin çoxluğunu qayğılardan qaçmaq üçün bəhanəyə çevirmirdi. Laqeydlik, biganəlik ona yad idi. Tələbələrini Məsumə Məlikovanın simasında elmdə, təhsildə güzəştə getməyən gözəl alim, tələbkar olduğu qədər

şafına, vətəni Azərbaycanda yeni-yeni hüquqşünaslar nəslinin yetişməsi missiyasına töhfə vermək istəyindən irəli gəlmişdir.

Professor Məsumə Məlikova zəhmətkeş ailədə doğulsa da, elmə üz tutmasında ailəsinin təhsilə verdiyi dəyərin böyük rolu olmuşdur. Azərbaycanlı qadının ideal nümunəsi olan anası Mürqüzər xanım həyatını ailəsinə həsr etməklə beş övlad böyütmüş və onların hər birinə uşaq çağlarından təhsilə, biliyə, daim öyrənməyə marağın formalaşdırılması üçün böyük zəhmət sərf etmişdir. Belə bir mütərəqqi və yaradıcı mühit övladların hər birinin müxtəlif sahələrə yönəlmələrinə səbəb olmuşdur. Ailənin üçüncü övladı M.Məlikova isə xüsusi prinsiplərlə tələb edən hüquq sahəsinə seçmişdir.

22 noyabr 1929-cu ildə Bakıda dünyaya göz açan Məsumə Məlikova 1952-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universite-

ti üçün yetərlidir: "M.F.Axundovun ictimai-siyasi baxışları", "Nizami Gəncəvi və Azərbaycan maarifçiliyi", "XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda siyasi-hüquqi təlimlər tarixi", "Azərbaycanın siyasi-hüquqi nəzəriyyələri tarixi", "Kitabi-Dədə Qorqud"da ictimai-siyasi və hüquqi ideyalar" və sairə. Göründüyü kimi, xanım alimin elmi yaradıcılığında toxunduğu mövzular Azərbaycanda yalnız hüquq elmi deyil, eyni zamanda siyasi fikrin, ötən əsrin 50-60-cı illərindən etibarən Qərbdə artıq geniş şəkildə öyrənilməyə başlanmış politologiya və siyasi nəzəriyyənin inkişafı prosesinə güclü təkan hesab edilə bilər. Xüsusilə xalqımızın ictimai-siyasi fikir tarixinə əsaslı diqqətin ayrılması Məsumə xanımın elmi-pedaqoji kar-

göstərir. M.Məlikova "История государства и права", "Международное право и сравнительное право" jurnallarının redaksiya heyətlərinin üzvü olmuşdur. Eyni zamanda onun ölkəmizdə "AMEA-nın Xəbərləri" jurnalının tarix və hüquq elmləri seriyasının, "Hüquqi dövlət və qanun", "Dövlət və hüquq", "Hüquq və gənclik" jurnallarının, AMEA-nın "M.F.Axundovun ensiklopediyası"nın ərsəyə gəlməsində misilsiz xidmətləri var. O, 30 ildən artıqdır ki, Bakı Dövlət Universitetinin xəbərlərinin sosial-siyasi elmlər seriyasının redaktorudur.

M.Məlikova ölkəmizdə, keçmiş SSRİ-nin bir çox şəhərlərində və xarici ölkələrdə keçirilən beynəlxalq konfransların da fəal iştirakçısı olmuşdur. Belə ki, o, 1976-cı ildə Şotlandiya-İngiltərədə keçirilən Beynəlxalq Siyasi Elmlər Assosiasiyasının X konqresində Siyasi Elmlər Assosiasiyası İcraiyyə Komitəsinin üzvü kimi iştirak etmiş və "Zaman amili və Azərbaycanda milli dövlət quruculuğunun nailiyyətləri" mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. 1986-cı ildə ABŞ-də - Kanadada Amerika və sovet hüquqşünaslarının seminar müşavirəsin-

can Respublikası Konstitusiyasının, Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının hazırlanması üzrə komissiyanın üzvü olmuş, eləcə də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qəbul etdiyi qanun layihələrinin müzakirələrində fəal iştirak etmişdir.

M.Məlikova professional elmi və pedaqoji fəaliyyəti illərində Sovet Siyasi Elmlər Assosiasiyası İcraiyyə Komitəsinin, SSRİ və Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliklərinin hüquq elmləri üzrə tədris-metodiki şuralarının üzvü, Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliyinin elmi-metodik şurasının elmi katibi, AAK-ın 1998-ci ilədək iqtisadi, fəlsəfə və hüquq elmləri üzrə Ekspert Komissiyasının sədri, AMEA-nın nəzdində Hüquq Elmləri üzrə Problem Şurasının sədri, AMEA-nın humanitar və ictimai elmlər bölməsinin bürosunun və AMEA-nın Rəyasət Heyəti yanında Terminologiya Komissiyasının hüquqşünaslıq bölməsinin, Respublika Prokurorluğu yanında Elmi-məsləhət Şurasının və Respublika Ali Məhkəməsinin analoji şurasının üzvü olmuş, BDU-nun nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.44 Dissertasiya Şurasının üzvüdür. Görkəmli elm xadimi M.Məlikovanın Azərbaycan elmi qarşısındakı xidmətləri xalqımız və dövlətimiz tərəfindən layiqincə qiymətləndirilmişdir. O, dövlət orqanları və ictimai təşkilatlar tərəfindən çoxsaylı mükafata layiq görülmüşdür. 1969-cu ildə "Azərbaycan Respublikasının Əməkdar hüquqşünası" fəxri adı, 1976-cı ildə "Şərəf nişanı" ordeni, 2000-ci ildə "Şöhrət" ordeni, 2019-cu ildə "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu", 2024-cü ildə "Heydər Əliyevin 100 illiyi yubiley medalı" ilə təltif edilmişdir. Məsumə xanımın zəngin fəxri adları və təltifləri sırasında Bakı Dövlət Universitetinin 75 illiyi münasibətilə "Xatirə medalı" (1994-cü il), Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin "Xatirə" medalı (2009-cu il), Təhsil Nazirliyinin "Fərqlənməyə görə" döş nişanı (2009-cu il), Təhsil Nazirliyinin "Bakı Dövlət Universitetinin 100 illiyi" yubiley medalını, habelə elm və dövlət orqanları tərəfindən layiq görülmüş çoxsaylı fəxri adlarını qeyd etmək olar. 2009-cu ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə M.Məlikovaya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdü verilmişdir.

Məsumə Məlikova Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasətin parlaq uğurlarını yüksək dəyərləndirir. "Azərbaycan öz yüksəlişi ilə dünyanı təəcübləndirməyi bacardı. Müəllifi olduğu uğurlara diqqəti cəlb etdi və heyran doğurdu. Ərazi bütövlüyümüz bərpa edildi, suverenliyimizə nail olduq. 44 günlük Vətən müharibəsindəki böyük qələbəmizdən sonra Azərbaycanın əsas arzusu məhz sülhə nail olmaqdır. Hər hansı iddiaları, aqressiv meyilləri kənara qoyub regionun inkişafı barədə düşünməkdir", - deyir M.Məlikova.

Milli hüquq elminin iftixarı olan böyük alim Məsumə Məlikova ömrünü Azərbaycan xalqının gələcəyinə həsr etmişdir. Onun hüquq kimi mürəkkəb sahədəki tədqiqatları və elmi yeniliklərinin tarixi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu illər ərzində ərsəyə gəlmiş, dövlət orqanları, elmi müəssisələr və ali məktəblərdə şərəfli vəzifələrin icraçısı olmuş vətən övladları Məsumə xanımın zəngin fəaliyyətindən bəhrələnmişlər. Professor M.Məlikova hüquq elminin müasir tələblərə və çağırışlara şəraitində inkişafına, gənc kadrların yetişməsinə, bütövlükdə ölkənin ictimai həyatına, demokratik quruculuq prosesinə əvəzsiz töhfələr vermişdir. Onun bu missiyasının kökündə insanlara dərin sevgi, həyat eşqi, nəciblik və xeyir-xahlıq amalları durur.

Alış QASIMOV,
Bakı Dövlət Universitetinin
kafedra müdiri, hüquq
elmləri doktoru, professor

Ömrünü hüquq elminin inkişafına həsr etmiş fədakar alim

də qayğıkeş müəllim, yurduna böyük məhəbbətlə bağlı bir insan tanıyırdılar.

Tarix boyu elm insan həyatını dəyişdirən ən mühüm amillərdən biri, bəlkə də birincisi olub. Bəşəriyyətin ən böyük zəfəri də elmdir. Dahi Nəsirəddin Tusiyə görə, alimdə bir neçə xüsusiyyətin olması vacibdir. Bunların sırasında zəka, zehin aydınlığı, dərk surəti, ağıl gözəlliyi və hafizənin əhəmiyyəti böyük rol oynayır. Azərbaycan elminin görkəmli nümayəndəsi, həyatını elmə, təhsilə və pedaqoji fəaliyyətə həsr etmiş, milli hüquq elmində yeni istiqamətlərin əsasını qoymuş və bütöv bir məktəb yaratmış Məsumə Fəzil qızı Məlikova özündə bütün bu keyfiyyətləri birləşdirən əsl ziyalıdır.

Dünya üzrə qadın alimlər elm adamlarının ümumi sayının cəmi üç faizini təşkil edirlər. Müasir dünyada elmin inkişafı, gender bərabərliyinin bəşəriyyətimizin mütərəqqi nailiyyəti kimi daha böyük kütlələr tərəfindən qəbul edilməsi və qadının cəmiyyətdəki yerinin mahiyyəti elmdə onun rolu prosesinə də özünün pozitiv təsirini göstərir. Qadın elm adamlarının sırasında təkcə ölkəmizdə deyil, onun hüdudlarından kənar da tanınan M.Məlikovanın da olması Azərbaycan elminin parlaq nailiyyətlərindən biridir.

Məsumə xanım Azərbaycanda milli hüquq elminin yaradıcılarından biri, xalqımızın tarixini, dahi şəxsiyyətlərinin dünyaya və cəmiyyətə, hüquq və ədalət barədə görüşlərini araşdıraraq hüququn fərqli istiqamətlərinin, siyasi-hüquqi təlimlər tarixinin, milli hüquq məktəblərimizin bünövrəsini, özülünü yaradan işıqlı zəka sahibidir.

Azərbaycanda hüquq elminin öyrənilməsi və inkişafında misilsiz xidmətləri, milli hüquq elmində əvəzədməz yeri və rolu olan, peşəkar fəaliyyəti sayəsində ən yüksək zivvələri fəth etmiş ilk hüquqşünas qadın alimimiz professor M.Məlikovanın haqqa və ədalətə xüsusi marağı və sevgisi hüquq elminə müraciətinin əsas səbəbidir. Hüquqşünaslığa meyil M.Məlikovanın bərabərliyə, ədalətə həssaslığı ilə yanaşı, həm də onun bu elm sahəsindəki çoxsaylı tədqiqat və çalışmalarını bütövlükdə milli hüququn inki-

şafının ilk illərini əhatə edən dövr üçün olduqca cəsur fədakarlıq tələb edən addım idi. M.Məlikovanın elmi fəaliyyəti hüquqşünaslığın əsasən iki mühüm sahəsinə - ümumi dövlət və hüquq nəzəriyyəsinin və siyasi-hüquqi təlimlər tarixinin aktual problemlərinə həsr edilmişdir. O, Azərbaycanın milli hüquqi və siyasi təlimlər tarixinin banisi olmaqla yanaşı, həm də hüquq elmində yenilik sayılan bu məktəbin əsasını qoymuşdur. Bu, hüquqşünaslıqda tamamilə yeni bir istiqamətin təməli, bünövrəsi deməkdir. Professor M.Məlikovanın xalqımızın tarixində əvəzsiz yeri olan mütəfəkkirlərin, filosof və fikir adamlarının ideyalarını öyrənməsi bu görkəmli şəxsiyyətlərin Azərbaycan xalqının təmsilçiləri olaraq dünya ictimai-siyasi və hüquqi fikir tarixində haqlı və layiqli yerə malik olduqlarının nümayişidir. Bu amil şübhəsiz ki, vətənimiz Azərbaycanın müstəqillik dövründə hüquq, politologiya, ictimai-siyasi tarix sahələrində ərsəyə gəlmiş elmi araşdırmalar, əsər və dərsliklərin, habelə yeni nəsil hüquqşünasların və politoloqların formalaşması və yetişməsində misilsiz əhəmiyyətə malikdir.

Görkəmli alimin zəngin elmi-pedaqoji fəaliyyəti və peşəkar karyerasının ən mühüm özəlliyi məhsuldarlıqdır. O, hüquq sahəsində məhz bu keyfiyyətinə görə xüsusən seçilir və dərin hörmətə malikdir. Məsumə xanım 200-dən artıq elmi monoqrafiya, əsər və kitabın, dərslik və dərs vəsaitinin müəllifidir. M.Məlikova keçmiş ittifaq miqyasında hüquq elmi sahəsində elə bir böyük hörmətə malik olmuşdur ki, ona verilən bu yüksək dəyər özünü mütəmadi olaraq Moskvada təşkil edilən tədbirlərə dəvət edilməsində göstərmişdir. Azərbaycanlı qadın alim ittifaq çaplı monoqrafiya və dərsliklərin hazırlanması üzrə Moskva alimlərinin kollektivinin daimi üzvlərindən olub. Alimin Azərbaycanda hüquq elminin inkişafı istiqamətindəki fəaliyyəti ilə yanaşı, keçmiş SSRİ-nin elmi dairələrində yüksək qiymətləndirilməsi özünü onun elmi araşdırmalarının təkcə Azərbaycan deyil, həmçinin rus dilində çap edilməsində də